

HELYESÍRÁSI KÉRDÉSEK a pandémia idején

Dr. Ludányi Zsófia

Eszterházy Károly Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

A 2020 elején megjelent koronavírus-világjárvány nyelvi változásokat is hozott magával: ahogy az *Amega* júniusi számában is beszámoltunk róla, hatással volt az e-mailezési szokásokra (Domonkosi–Ludányi 2020), mindemellett számos új vagy (új jelentéssel) feléledő szót is magával hozott (Veszelszki 2020). A szókészlet bővülése természetesen helyesírási kérdéseket is felvet. A jelen cikk arra vállalkozik, hogy a járványhoz kapcsolódó neologizmusok (új szavak és kifejezések) írásmódjával kapcsolatos helyesírási bizonytalanságokat eloszlassa.

Itt van például mindjárt magának a betegségnek az elnevezése, amelyet többféle írásmóddal is láthatunk: *COVID-19*, *COVID–19*, *Covid-19*, *Covid19* stb. Joggal merül fel a kérdés: vajon a fentiek közül melyik felel meg a helyesírási normának, netán egyik sem? Az írásmód egységesítésének igénye jogos, a kérdés megválaszolása azonban korántsem egyszerű.

Induljunk egy kicsit távolabbról. A hatályos akadémiai helyesírási szabályzatot alapvetően a rugalmasság, a nyelvhasználó szándékát is figyelembe vevő szellemiség jellemzi. Ez a szemlélet már az 1992-es *Orvosi helyesírási szótárban* (Fábián–Magasi 1992) is jelen van oly módon, hogy a szótár az egyes szakkifejezések írásmódjának mérlegelésekor javasolja figyelembe

venni a szöveg befogadóját, a szövegtípust (ez az ún. szövegfajta szerinti rendező elv), valamint a köznyelvé válás szerinti rendező elvet. A két alapelve, különösen az elsőt a szóban forgó betegség nevének írásakor is ajánlatos figyelembe venni, és megvizsgálni, hogy ki lesz a szöveg befogadója, a célközönség.

Ha kifejezetten orvos olvasóknak szánjuk a szöveget, akkor célszerű a szaknyelvi helyesírási szabályzat ajánlásait követni. Itt jegyezzük meg, hogy külön orvosi helyesírás voltaképpen nem létezik, a szaknyelvi írásgyakorlat nem tér el az alapvető, a helyesírás normáinak megfelelően működő szabályoktól, csupán arról van szó, hogy bizonyos jellegzetes vonásokat mutat (vö. Laczkó 2018: 138). Ilyen jellegzetesség például az orvosi nyelvben, hogy a latin vagy magyaros írásmód kérdése sokkal hangsúlyosabb, mint a köznyelvben, de ez a helyzet a rövidítések és a mozaikszók írásmódjával is.

Rátérve a konkrét kérdésre, a *Covid* ~ *COVID* a forrásnyelvben létrejött mozaikszó, ún. szóösszevonás, amely rövid (vagy rövidített) szavakból, kisebb-nagyobb szórészetekből, részben kezdőbetűből jött létre (< *coronavirus disease* ~ *Coronavirus Disease*). A szóösszevonásokat az *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadásának (AkH.¹²) 286. pontja alapján kétféleképpen írjuk: a közszoói szóösszevonásokat

csupa kisbetűvel, a tulajdonnévieknek az első kezdőbetűjét nagygal. Az orvosi szaknyelvi írásgyakorlat egyik sajátossága azonban, hogy a rövidítéseket, illetve a szóösszevonásokat a betűszóhoz hasonlóan csupa nagybetűvel írják, összhangban a nemzetközi gyakorlattal. A nemrég megjelent új orvosi helyesírási útmutatóban is ajánlásként fogalmazódik meg a szóösszevonások nagybetűs, betűszószerű írásmódja (Bősze 2019: 133–134). Orvosi szakszövegekben tehát a szaknyelvi helyesírási ajánlásokat követve a csupa nagybetűs COVID forma javasolható.

Mi a helyzet a 19-cel? Milyen írásjelet kell eléje tenni: kötőjelet, nagykötőjelet – netán semmilyen? Az írásgyakorlatban (nemzetközi mintára) a kötőjel a legtipikusabb, kisebb számban előfordulnak azonban nagykötőjeles formák is. Egyes internetes fórumokon, vitalapokon olvasható vélemények például a korábbi, 11. kiadású akadémiai helyesírási szabályzat (AkH.¹) 263. d) pontjára hivatkoznak, amely a géptípusok szó- és számjelzése közé nagykötőjelet javasol tenni. Ez a szabálypont azonban kikerült a szabályzat legújabb, 12. kiadásából, azzal az indokkal, hogy a géptípusok írásmódját a gyártók szokták meghatározni, vagyis nem tartoznak a magyar helyesírási szabályzat terebélyébe. Így ez az analógia nem tekinthető helytállónak.

Megoldást jelenthet azonban az, hogy az orvosi szaknyelvben léteznek a megnevezés részét képező római vagy arab számok, amelyeket az orvosi helyesírási útmutató tartozékszámoknak nevez (pl. *B6-vitamin*). Ilyen tartozékszám a 19 is a szóban forgó betegség nevében. A szaknyelvi szabályozás alapján a tartozékszámokat közvetlenül, tehát kötőjel nélkül kapcsoljuk a mozaikszóhoz, így a 19 és a COVID közé nem teszünk kötőjelet (Bősze 2019: 147).

Más a helyzet azonban akkor, ha nem orvos szakembereknek szánt szövegekről van szó, hanem az általános, köznyelvi használatról. Kérdésként merülhet fel, hogy az idegen eredetű, a forrásnyelvben létrejött mozaikszóra mennyire „erőltethetjük rá” a magyar helyesírás szabályait, nem lenne-e vajon cél-

vezetőbb csupán helyesírási kodifikációval rögzíteni a kialakult leggyakoribb formát (amely azonban esetenként ellentmondhat a magyar helyesírási szabályoknak). Ha úgy döntünk, hogy az adott alakulatot, jelen esetben a COVID ~ Covid (covid?) formát megkíséreljük beilleszteni a magyar helyesírás rendszerébe, akkor az általános helyesírási szabályokat, konkrétan a már korábban említett 286. pontot kell alkalmazni, amely különbséget tesz a tulajdonnévi és a közzói betűszók között. Az előbbieket nagy kezdőbetűvel (pl. *Helir, Műpa*), az utóbbiakat csupa kisbetűvel írjuk (pl. *radar, gyes*). A magyarban a tulajdonnévi betűszók tipikusan intézménynevek, a betegségek elnevezéseit a magyarban nem tekintjük tulajdonneveknek. E szabálypont alapján Covid vagy covid lehetne az írásmód, attól függően, hogy (kivételesen) tulajdonnévnek, tulajdonnévszerűnek tekintjük-e a betegség nevét (az írásgyakorlatot követve), avagy sem.

Ugyancsak problémás lehet a mozaikszó és a 19 kapcsolása is, amelyre az általános helyesírási szabályzat nem tér ki, így célszerűnek tűnik átvenni az orvosi helyesírási szabályozásból az erre vonatkozó szabályt, vagyis a közvetlen, kötőjel nélküli összekapcsolást.

A betegség nevének írásmódját illetően a Nyelvtudományi Intézet nyelvi tanácsadó szolgálata egyeztetett az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Bizottságának és a korábban működő Orvosi Nyelvi Munkabizottságának képviselőivel, s az az állásfoglalás született, hogy általános, köznyelvi használatban a Covid19, míg az orvos olvasóknak, szaktudományos használatra szánt szövegtípusokban a betűszói írásmódú COVID19 javasolható.

A köznyelvi használatra vonatkozóan azonban érdemes azt is szem előtt tartani, hogy a szóban forgó betegségnek kodifikált, azaz szótárban rögzített írásmódja továbbra sem létezik, így természetesen nem sérti a normát, azaz nem követ el helyesírási hibát az sem, aki nem követi a fent említett ajánlást. (Arra természetesen ügyeljünk, hogy egy szövegben egységesen, következetesen ugyanazt az írás-

módot alkalmazzuk.) A szaknyelvi helyesírási szabályzat azonban egyértelmű iránymutatást ad a kérdésben, így a szaktudományos szövegekben javasolt a szaknyelvi normát követő COVID19 írásmódot alkalmazni.

Ha a kisbetű-nagybetű kérdésben nem is követjük a fenti ajánlásokat, a kötőjelet (pontosabban annak elmaradását) tekintve mégis célszerű igazodni hozzá, mégpedig amiatt, mert a származékok, főként a mozaikszóval alkotott összetételek írásmódja is egyszerűbb így, elkerülhetők a bonyolultabb, két kötőjeles alakulatok. Kétségkívül egyszerűbb a COVID19-vírus írásmód a két kötőjeles COVID-19-vírus írásmódnál; a tapasztalataink szerint az utóbbiból az írásgyakorlatban a legtöbbször *COVID-19 vírus írásmód lesz.

A fentiek után következnek néhány egyszerűbb, egyértelműbben megoldható helyesírási probléma. Hogyan írjuk a *koronavírus + járvány*, *koronavírus + beteg*, *koronavírus + hisztéria* szavakat? Minden esetben az AkH.¹² 139. szabálypontját alkalmazzuk: mivel többszörös (háromtagú) összetételekről van szó, szótagot

számlálunk, és mint hatnál több szótagú többszörös összetételeket kötőjellel tagoljuk őket a fő összetételi határon: *koronavírus-járvány*, *koronavírus-beteg* (lehet *koronavirussos beteg is*), *koronavírus-hisztéria*. ■

IRODALOM

1. AkH.¹¹ = A magyar helyesírási szabályai 2009. Tizenkettedik (példaanyagában átdolgozott) lenyomat. Akadémiai Kiadó. Budapest.
2. AkH.¹² = A magyar helyesírási szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
3. Bősze Péter 2019. Magyar orvosi nyelv. Helyesírási útmutató. Medicina Kiadó. Budapest.
4. Domonkosi Ágnes – Ludányi Zsófia. „Vigyázzatok magatokra! Vigyázzunk egymásra!” E-mail-formulák járvány idején. *Amega* 2020; 27/3: 34–37.
5. Fábián Pál – Magasi Péter (főszerk.) 1992. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. Budapest.
6. Laczkó Krisztina. Körkép a magyar helyesírásról – áttekintés a 12. kiadás után. *Magyar Nyelvőr* 2018; 142: 136–149.
7. Veszelszki Ágnes 2020. Kórlyenomat és korlyenomat – új szavakkal kifejezve. E-nyelv.hu. <http://e-nyelvmagazin.hu/2020/04/16/korlyenomat-es-korlyenomat-uj-szavakkal-kifejezve/>

2020/augusztus

AMEGA TOVÁBBKÉPZŐ TANFOLYAM – JELENTKEZÉSI LAP

Jelentkezem a PTE ÁOK/2020.II./00045 számon **szabadon választható távoktatásként** akkreditált Amega Továbbképző Tanfolyamra, melynek díja **8000 Ft/félév**.

- A regisztrációs díjat átutalom a Grandani Kft. bankszámlájára (K&H Bank 10400779-50526683-68901009)
- A regisztrációs díjat beföldi postautalványon (rózsaszín csekken) fizetem be.

Név: .....

Lakcím: .....

Számlázási név: .....

Számlázási cím: .....

Pecsétszám: ..... Szakvizsga: .....

Telefonszám: ..... E-mail: .....@.....

Dátum: ....

alírás, pecsét

Jelentkezzen közvetlenül az OFTEX-en (www.oftex.hu) – egyszerűbb és gyorsabb – vagy küldje vissza a jelentkezési lapot szerkesztőségünkbe postán (Grandani Kft., 7618 Pécs-18. Pf: 46).

KÉRJÜK, HOGY A JELENTKEZÉSI LAPOT NE AJÁNLOTT LEVÉLBE KÜLDJE VISSZA!

A tesztkérdések a 38. oldalon találhatóak.